

TÜRK DÖVLƏTLƏRİ TƏŞKİLATINA DAXİL OLAN DÖVLƏTLƏRDƏ HÜQUQUN UNİFİKASIYASI: BÖYÜK MƏQSƏDLƏRƏ DOĞRU İDDİALI BİR TƏKLİF

İLQAR BABAYEV¹

Annotasiya

Hüququn unifikasiyası müxtəlif hüquq sistemlərinin və ya ölkələrin hüquqi normalarının uyğunlaşdırılması və ortaq qaydalar əsasında harmonizasiyası prosesidir. Bu proses, beynəlxalq ticarət, müqavilə hüququ və maliyyə əməliyyatları sahələrində əhəmiyyətli rol oynayır. Xüsusilə Türk Dövlətləri Təşkilatı (TDT) daxilində hüququn unifikasiyası dövlətlərarası əməkdaşlığın inkişafı, iqtisadi artım və hüquqi mübahisələrin həlli üçün strateji əhəmiyyət kəsb edir. SSRİ hüquqi mirasına əsaslanan hüquq sistemlərinə malik TDT ölkələrinin hüquqi oxşarlıqları, eləcə də Türkiyənin Roman-German hüquq ailəsinə mənsub olması, bu unifikasiya prosesinə əlverişli şərait yaradır. Bu məqalə beynəlxalq təcrübələrə əsaslanaraq, TDT ölkələri arasında hüququn unifikasiyasının faydalarını, potensial modelləri və hüquqi harmoniyanın mümkünlüyünü təhlil edir. Avropa İttifaqı, OHADA və OHADAC kimi regional təşkilatların təcrübələri, Türk Dövlətləri üçün unifikasiya nümunəsi olaraq göstərilir. Hüququn unifikasiyası, xüsusilə ticarət qanunlarının uyğunlaşdırılması, investisiyaların qorunması və arbitraj mexanizmlərinin yaradılması vasitəsilə hüquqi maneələrin aradan qaldırılmasına töhfə verə bilər. Məqalədə, həmçinin TDT daxilində vahid arbitraj sistemlərinin tətbiqi müzakirə olunur. Arbitraj mexanizmləri hüquqi mübahisələrin sürətli həlli, hüquqi sabitlik və qarşılıqlı etimadın gücləndirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bu yanaşma, beynəlxalq ticarət müqavilələrinin daha şəffaf və effektiv icrasını təmin edə bilər. Ümumilikdə, TDT ölkələri arasında hüququn unifikasiyası iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi, ticarət müqavilələrinin icrası və hüquqi mübahisələrin həlli proseslərinin təkmilləşdirilməsi üçün perspektivli və məqsəduyğun bir prosesdir. Məqalə bu mövzunu həm nəzəri, həm də praktik aspektlərdən təhlil edərək, TDT kontekstində hüquqi unifikasiyanın əhəmiyyətini vurğulayır.

Açar sözlər: *Türk Dövlətləri Təşkilatı, hüququn unifikasiyası, hüququn harmonizasiyası, fərqli hüquq sistemləri, beynəlxalq ticarət hüququ, arbitraj məhkəməsi.*

I. Giriş

Hüququn unifikasiyası müxtəlif hüquq sistemlərinin və ya ölkələrin hüquq normalarının bir-birinə uyğunlaşdırılması və ortaq qaydalar və prinsiplər əsasında tənzimlənməsi prosesidir. Bu prosesin əsas məqsədi müxtəlif ölkələr və hüquq sistemləri arasında hüquqi fərqliliklərin aradan qaldırılması və harmonizasiyanın təmin edilməsidir [5, s. 161]. Hüququn unifikasiyası xüsusilə beynəlxalq ticarət, müqavilə hüququ və maliyyə əməliyyatlarında böyük əhəmiyyət kəsb edir. Hüququn unifikasiyası müxtəlif hüquq sistemlərinə malik dövlətlər arasında qarşılıqlı ticarət və investisiyanı artırmaq, hüquqi maneələri aradan qaldırmaq və dövlətlərarası hüquqi əməkdaşlığı gücləndirməyə böyük töhfə verir.

Hələ XX əsrin əvvəllərində başlayan hüququn unifikasiyası hərəkatı həm beynəlxalq, həm də regional səviyyədə bu gün də davam etməkdədir [1, s. 202]. Bu sahədə atılan bütün addımlar uğurlu olmasa da, indiyə qədər əldə edilən nailiyyətlər böyük ümidlər vəd etməkdədir. UNCITRAL (Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Beynəlxalq Ticarət Hüququ üzrə Komissiyası), UNIDROIT (Beynəlxalq Xüsusi Hüquq Unifikasiya İnstitutunu), Beynəlxalq Xüsusi Hüquq üzrə Haaqa Konfransı kimi təşkilatlar hüququn unifikasiyası üzrə beynəlxalq səviyyədə, OHADA (Afrikada Biznes Hüququnun Harmonizasiyası Təşkilatı), OHADAC (Karib Hövzəsində Biznes Hüququnun Harmonizasiyası Təşkilatı), Avropa İttifaqı, Ərəb Dövlətləri Liqası kimi təşkilatlar isə regional səviyyədə bu fəaliyyətin həyata keçirilməsində mühüm rol oynayırlar.

¹ Hüquq üzrə fəlsəfə doktoru / Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının üzvü / “SOCAR Downstream Management” MMC-də Hüquq və uyğunluq üzrə supervayzer / email: ilgarc.babayev@socardownstream.az

Regional səviyyədə hüququn unifikasiyasının gətirdiyi faydaları diqqətə aldığımızda, bu mövzunun Türk Dövlətləri Təşkilatı (TDT) kontekstində də dəyərləndirilməsinin faydalı olacağını düşünürük. TDT-yə daxil olan dövlətlər (Azərbaycan, Türkiyə, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Özbəkistan) arasında hüququn unifikasiyası dövlətlərarası əməkdaşlığın gücləndirilməsi, iqtisadi inkişafın dəstəklənməsi və hüquqi mübahisələrin həlli proseslərinin sürətləndirilməsi baxımından strateji əhəmiyyət daşıya bilər.

TDT-yə daxil olan dövlətlər, əsasən, keçmiş Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqından (SSRİ) ayrılan dövlətlərdir. Bu dövlətlərin hüquq sistemlərinin formalaşmasında SSRİ-nin hüquqi mirası böyük rol oynayıb və bu səbəbdən də onların hüquq sistemləri arasında müəyyən oxşarlıqlar mövcuddur. SSRİ dövründə tətbiq olunan hüquq sistemi, əsasən, sosialist hüquq sistemi üzərində qurulmuşdu və bu sistem postsovet dövlətlərinin hüquq sistemlərində hələ də müəyyən dərəcədə izlərini saxlayır.

Türkiyə isə TDT dövlətləri arasında hüquqi sistem baxımından nisbətən daha fərqli olan ölkədir. Türkiyə 20-ci əsrin əvvəllərində keçirdiyi hüquq islahatları ilə Osmanlı dövründən qalma hüquq sistemini dəyişərək Roman-German hüquq ailəsinə keçid etmişdir. Bu islahatlar çərçivəsində Türkiyə İsveçrə Mülki Məcəlləsini, Alman Cinayət Məcəlləsini və İtaliya İcra Məcəlləsini qəbul edib. Bu isə onu daha çox Qərb dövlətlərinin hüquq sisteminə yaxınlaşdırmışdır. Bununla belə, TDT-a daxil olan digər dövlətlər də müstəqilliklərini bərpa etdikdən sonra öz hüquq sistemlərində islahatlar aparmış və Roman-German hüquq ailəsinə uyğun islahatlar həyata keçirməyə başlamışlar. Bu kontekstdə, TDT dövlətlərində hüququn unifikasiyası üçün əlverişli bir zəmin mövcuddur.

Bir çox postsovet dövlətlərində SSRİ-nin hüquqi mirası olduğu üçün onların hüquqi anlayışları və hüquq strukturları bir-birinə yaxındır. Məsələn, Azərbaycan, Qazaxıstan və Qırğızıstan kimi ölkələrdə hələ də SSRİ-dən qalma bəzi hüquqi strukturlar və qanunlar istifadə olunur. Bu, hüququn unifikasiyası üçün uyğun bir baza təmin edir. Türkiyənin hüquq sistemi fərqli olsa da, Roman-German hüquq ailəsinə daxil olması və bu hüquqi sistemin TDT dövlətlərindəki digər hüquq sistemlərinə oxşarlığı unifikasiya prosesini asanlaşdırır. Roman-German hüquq ailəsi kodlaşdırılmış qanunlara və vahid qanunvericilik strukturuna əsaslanır ki, bu da TDT dövlətləri arasında hüquqi harmoniyanın təmin olunmasına yardım edə bilər. Türkiyə bu kontekstdə öz hüquq islahatları təcrübəsini digər TDT dövlətləri ilə bölüşərək, onların hüquqi islahatlarını dəstəkləyə bilər.

Hüququn unifikasiyasının vacibliyi, xüsusilə iqtisadi və ticarət sahəsində nəzərə çarpır [3, s. 731-732]. Müxtəlif hüquq sistemlərinə malik dövlətlər arasında ticarət müqavilələrinin və qanunların uyğunlaşdırılması beynəlxalq iqtisadi əməkdaşlıq və sərmayələrin artırılması üçün vacibdir. TDT daxilində vahid ticarət qanunlarının, investisiya qorunması haqqında müqavilələrin və arbitraj mexanizmlərinin qəbul edilməsi, hüququn unifikasiyası prosesinin əsas elementlərindən biri ola bilər. Məsələn, UNCITRAL Model Qanunları kimi nümunəvi hüquqi normaların qəbul edilməsi, dövlətlərarası ticarəti asanlaşdırar və hüquqi mübahisələrin həllində standartlaşdırılmış yanaşma təmin edir.

Nəticə etibarilə, Çin və Avropanın arasında, qədim “İpək yolu”nun, “Bir kəmə, bir yol” layihəsinin üzərində yerləşən TDT dövlətləri arasında hüququn unifikasiyası mümkün və məqsədəuyğun bir prosesdir [2, s. 300]. Bu proses dövlətlər arasında daha güclü iqtisadi əməkdaşlıq və hüquqi təhlükəsizliyi təmin edərək, TDT-nin ümumi inkişafına və inteqrasiyasına əhəmiyyətli töhfə verə bilər. Bu məqalədə, TDT-na daxil olan ölkələr arasında hüququn unifikasiyasının faydaları, beynəlxalq təcrübələrlə müqayisədə araşdırılacaq və konkret nümunələrlə şərh ediləcəkdir.

II. Türk Dövlətləri Təşkilatına daxil olan dövlətlərdə hüququn unifikasiyasının faydaları

Hüququn unifikasiyası dövlətlərarası ticarət və investisiya fəaliyyətlərini asanlaşdırır. Bu Türk Dövlətləri arasında ticarət potensialının artırılmasına, iqtisadiyyatın inkişafına təkan verə bilər. Bununla belə, müxtəlif hüquqi sistemlərin yaratdığı hüquqi maneələr, ticarət müqavilələrinin icrasını çətinləşdirir və ya hüquqi mübahisələrin yaranmasına səbəb ola bilər. Bu problemin həllində hüququn unifikasiyası mühüm bir rol oynayır.

Məsələn, Avropa İttifaqı ölkələri arasında hüquqi unifikasiyanın ticarətə olan müsbət təsirləri geniş şəkildə görülmüşdür. Avropa İttifaqı dövlətlər arasında hüquqi fərqləri azaltmaqla, ortaq bazar

yaradıb və ticarət dövriyyəsinə artırır [7, s. 24]. Bu sayədə gömrük məhdudiyyətləri azalıb, biznes fəaliyyətləri üçün hüquqi təhlükəsizlik təmin edilib. Eyni yanaşmanın Türk Dövlətləri arasında da tətbiqi, orta q bazarın və ya ticarət müqavilələrinin daha səmərəli icrasına imkan yaradacaqdır. Hüququn unifikasiyası Türk dövlətlərinin iqtisadi əlaqələrini gücləndirəcək və xarici investorlar üçün hüquqi sabitlik yaradacaqdır.

Hüququn unifikasiyası modellərindən biri kimi OHADA (Organisation pour l'Harmonisation en Afrique du Droit des Affaires) təcrübəsi də diqqətəlayiqdir. OHADA Afrika dövlətləri arasında ticarət və biznes hüququnun harmonizasiyasını təmin etmək məqsədi ilə yaradılıb [4, s. 91]. Bu təşkilatın çərçivəsində qəbul edilmiş vahid hüquq sistemi 17 Afrika ölkəsi arasında ticarət və iqtisadi inkişafı asanlaşdırmış, hüquqi maneələri minimuma endirmişdir. OHADA modelinin əsas üstünlüklərindən biri hüquqi fərqliliklərin aradan qaldırılması və vahid ticarət qanunvericiliyinin tətbiqi ilə biznes mühitinin sabitliyini təmin etməsidir. Türk Dövlətləri arasında da bu cür bir yanaşma tətbiq edilsə, ticarət müqavilələrinin icrası sadələşdirilə və hüquqi sabitlik təmin edilə bilər.

Burada Ərəb Dövlətləri Liqası çərçivəsində həyata keçirilən Birləşmiş Ərəb Ticarət Qanunları layihəsi də nümunə kimi göstərilə bilər. Bu layihə ərəb ölkələri arasında ticarət proseslərini sadələşdirmək və hüquqi fərqlilikləri aradan qaldırmaq məqsədi ilə irəli sürülmüşdür. Oxşar şəkildə, TDT da belə bir yanaşmanı tətbiq edərək hüquqi maneələri azalda və iqtisadi əməkdaşlığı inkişaf etdirə bilər.

OHADAC (Organisation for the Harmonization of Business Law in the Caribbean) isə Karib hövzəsindəki ölkələr arasında hüquqi harmoniyanı təmin etmək məqsədi ilə yaradılmışdır. OHADAC, xüsusilə Karib dövlətləri arasında ticarət fəaliyyətlərini asanlaşdırmaq və iqtisadi əməkdaşlığı gücləndirmək üçün yaradılmışdır. Bu model hüquqi maneələrin azaldılması və investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması üçün vacib bir nümunədir. OHADAC vasitəsilə qəbul edilən vahid hüquqi çərçivələr ticarət müqavilələrinin icrasını asanlaşdırır və mübahisələrin həllini sürətləndirir.

Göründüyü kimi, hüququn unifikasiyasının tətbiqi regional səviyyədə bir çox dəfə tətbiq edilmiş və ticarət və iqtisadi inkişafın dəstəklənməsinə müsbət təsiri görünmüşdür. Öz üzvləri arasında ticarətin inkişaf etdirilməsini və iqtisadiyyatlarının böyüdülməsini mühüm məqsədlərdən biri olaraq qarşılarına qoyan TDT da bu nümunələrdən faydalana bilər.

Türk Dövlətləri arasında hüququn unifikasiyası iqtisadi əlaqələrin genişlənməsi və ticarət müqavilələrinin səmərəli icrası ilə yanaşı, hüquqi mübahisələrin daha tez və effektiv həllini də təmin edə bilər. Bu proses, dövlətlərarası mübahisələrin orta q hüquqi normalar əsasında həllini asanlaşdıracaq və hüquqi sabitliyin qorunmasını dəstəkləyəcək. Vahid hüquqi yanaşmaların tətbiqi ilə ölkələr arasında yaranan ticarət mübahisələrinin arbitraj və məhkəmə yolları ilə həll edilməsi prosesi sürətlənə və daha şəffaf hala gələ bilər.

Türk Dövlətləri arasında vahid arbitraj mexanizmlərinin tətbiqi, hüquqi sistemlərin uyğunlaşdırılması ilə hüquqi mübahisələrin daha sürətli həllini təmin edə bilər. Məsələn, Beynəlxalq Ticarət Palatası (ICC) tərəfindən təklif edilən arbitraj mexanizmləri, müxtəlif hüquqi sistemlərdən olan tərəflər arasında ticarət mübahisələrinin həllini asanlaşdırır. ICC arbitraj qaydaları mübahisələrin neytral və beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmiş prosedurlar əsasında həllini təklif edir ki, bu da dövlətlər arasında hüquqi etimadı gücləndirir [2, s. 52-54].

Türk Dövlətləri arasında vahid arbitraj qaydalarının tətbiqi mübahisələrin daha sürətli və effektiv həllini təmin edirdi. Xüsusilə sərhədyanı ticarət əməliyyatlarında hüquqi maneələrin azaldılması və hüquqi təhlükəsizlik təmin edilə bilər. Belə bir sistemin yaradılması, investorlar və işgüzar dairələr üçün hüquqi sabitliyi artıraraq, regionda iqtisadi inkişafı təşviq edə bilər.

Diqqətə layiq nümunələrdən biri, Afrika dövlətləri arasında hüquqi harmonizasiya sahəsində fəaliyyət göstərən OHADA təcrübəsidir. OHADA arbitraj məhkəməsi mübahisələrin həlli üçün vahid və sadələşdirilmiş bir prosedur təqdim edir ki, bu da dövlətlər və şirkətlər arasında yaranan mübahisələrin tez bir zamanda həllinə şərait yaradır. OHADA-nın tətbiqi nəticəsində əldə edilən ən mühüm nəticələrdən biri, ticarət mübahisələrinin məhkəmələrdən kənar arbitraj yolu ilə həlli imkanlarının genişlənməsi və hüquqi sabitliyin təmin edilməsi olmuşdur. Türk Dövlətləri üçün də bu cür bir yanaşma ticarət mübahisələrinin daha səmərəli və sürətli həllini təmin edə bilər.

Bununla yanaşı, OHADAC-ın fəaliyyəti də nümunə kimi göstərilə bilər. OHADAC modeli, Karib dövlətləri arasında hüquqi harmonizasiya və arbitraj mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi ilə ticarət mübahisələrinin daha effektiv həllinə imkan yaradır. OHADAC arbitraj sistemi, investorlar və dövlətlər arasında yaranan mübahisələrin beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmiş hüquqi çərçivələr əsasında həllini təklif edir. Bu modelin tətbiqi nəticəsində Karib hövzəsində ticarət mübahisələrinin həlli prosesi sadələşdirilmiş və iqtisadi əlaqələr gücləndirilmişdir.

Türk Dövlətləri arasında vahid bir arbitrajın yaradılması da dövlətlərarası ticarət mübahisələrinin daha tez və səmərəli həllinə kömək edə bilər. Bu cür mexanizmlər təkcə mübahisələrin həllini sürətləndirməklə kifayətlənməyəcək, həm də dövlətlər arasında qarşılıqlı hüquqi etimadı gücləndirəcəkdir. Türk Dövlətləri arasında hüququn unifikasiyası və vahid arbitraj sistemlərinin yaradılması, ticarət və iqtisadi əlaqələrin daha da genişlənməsinə və hüquqi sabitliyin təmin olunmasına böyük töhfə verə bilər.

Türk Dövlətlərində hüququn unifikasiyası ticarətdə xərclərin azalmasına da birbaşa və dolayı təsir göstərə bilər. Bu, ticarət əməliyyatlarında xərcləri azaldan bir neçə əsas faktorla əlaqədardır.

Birinci növbədə, hüququn unifikasiyası ticarətdə tənzimləmə və uyğunluq xərclərinin azalmasına səbəb olur. Müxtəlif hüquqi sistemlərdə fəaliyyət göstərən şirkətlər, adətən hər ölkənin yerli qanunlarına uyğun gəlmək üçün hüquqi məsləhətlərə, yerli məhkəmə proseslərinə və fərqli bürokratik tələblərə xərclər çəkirlər. Vahid hüquqi çərçivə tətbiq edildikdə isə bu xərclər kəskin azalır. Şirkətlər eyni hüquqi qaydalar çərçivəsində fəaliyyət göstərdiyi üçün hüquqi uyğunluq xərcləri minimal olur və əməliyyatlar daha sürətli baş verir.

İkinci olaraq, vahid hüquqi normalar qeyri-müəyyənliyi azaldır. Müxtəlif hüquqi sistemlərin tələbləri fərqli olduqda hüquqi mübahisələr və qeyri-müəyyənliklər şirkətlər arasında əməliyyatları daha riskli və bahalı edir. Hüququn unifikasiyası bu riskləri aradan qaldıraraq, ticarət tərəfdaşları arasında etibar artırır və müqavilələrin icrasını asanlaşdırır. Nəticədə, beynəlxalq müqavilələrin icrası ilə bağlı məhkəmə proseslərinə çəkilən xərclər və vaxt itkisi azalır.

Bundan əlavə, hüququn unifikasiyası gömrük prosedurlarını və xarici ticarət əməliyyatlarını sadələşdirir. Vahid hüquqi qaydalar çərçivəsində çalışan ticarət tərəfdaşları, gömrük və ticarət əməliyyatlarında eyni prosedurları izlədikdə əməliyyat xərcləri azalır. Məsələn, Avropa Birliyi daxilində tətbiq olunan vahid gömrük qaydaları, Avropa ölkələri arasında ticarətin asanlaşmasına və xərclərin azalmasına səbəb olmuşdur. Türk Dövlətləri arasında da oxşar unifikasiya prosesləri, ticarət əməliyyatlarının xərclərini azalda bilər.

Nümunə olaraq, OHADA da qeyd edilə bilər. OHADA-nın üzv dövlətləri arasında hüquqi harmonizasiya, ticarət mübahisələrinin həllini və müqavilələrin icrasını sürətləndirib, biznes xərclərini azaldıb. Oxşar yanaşma Türk Dövlətləri arasında tətbiq edilsə, hüququn unifikasiyası ilə gömrük və kommərasiya əməliyyatlarında xərclərin azalması, iqtisadi fəaliyyətlərin güclənməsi mümkündür.

Beləliklə, Türk Dövlətləri arasında hüququn unifikasiyası həmin dövlətlərin və onlar arasındakı münasibətlərin inkişafına bir çox baxımdan müsbət təsir göstərə bilər. Bəs unifikasiyanı hansı yollarla və ya metodlarla həyata keçirmək mümkündür. Aşağıda bununla bağlı məlumat veriləcəkdir.

III. Hüququn unifikasiyası üçün istifadə oluna biləcək metodlar

Hüququn unifikasiyası prosesinin həyata keçirilməsi üçün müxtəlif metodlar mövcuddur. Bu metodlar TDT-a aid olan ölkələrdə də hüququn unifikasiyası prosesinin həyata keçirilməsi üçün istifadə oluna bilər.

Beynəlxalq konvensiyalar hüququn unifikasiyası prosesində geniş istifadə olunan vasitələrdən biridir [2, s. 37]. Türk Dövlətləri arasında ticarət, vergi, gömrük və ya investisiya sahəsində beynəlxalq konvensiyaların hazırlanması və imzalanması ilə ortaq hüquqi normaların yaradılması mümkündür. Bu, xüsusilə dövlətlərarası hüquqi mübahisələrin həllində mühüm rol oynaya bilər. Belə konvensiyaların tətbiqi, hüquqi prosedurların sürətləndirilməsinə və dövlətlər arasında hüquqi sabitliyin qorunmasına köməklik edəcəkdir.

Model qanunlar da hüququn unifikasiyası üçün effektiv vasitələrdəndir. Bu metod, fərqli hüquq sistemləri olan ölkələr üçün vahid bir hüquqi çərçivə təklif edir [2, s. 38]. TDT-də model qanunların

qəbul edilməsi, xüsusilə iqtisadi və ticarət hüququ sahəsində geniş tətbiq oluna bilər. Hər bir dövlət bu model qanunları öz milli hüquq sistemində uyğunlaşdıraraq qəbul edə bilər, beləliklə dövlətlərarası əməkdaşlıq və inteqrasiya daha sürətlə baş verər.

Model müqavilələr hüququn unifikasiyası prosesində əhəmiyyətli rol oynaya biləcək alətlərdən biridir [2, s. 38]. TDT-də hüququn unifikasiyasına nail olmaq üçün bu model müqavilələrdən istifadə, fərqli ölkələr arasında hüquqi sistemlərin uyğunlaşdırılması və qarşılıqlı əlaqənin artırılması üçün çox faydalı ola bilər. Model müqavilələrin standartlaşdırılmış və tənzimlənmiş tərzdə hazırlanması, fərqli hüquqi mədəniyyətlərə malik dövlətlər arasında hüquqi problemlərin həllini asanlaşdırır və qarşılıqlı hüquqi münasibətlərin sürətlənməsinə gətirib çıxarır.

Yumşaq hüquq (soft law) məcburi qüvvəsi olmayan, lakin dövlətlər və təşkilatlar tərəfindən davranış qaydaları və öhdəliklər yaratmaq üçün istifadə edilən hüquqi aktlardır [2, s. 37]. Bu hüquq qaydaları hüquqi olaraq məcburi olmasa da, dövlətlər və beynəlxalq təşkilatlar arasında əməkdaşlıq və inteqrasiya proseslərini asanlaşdırmaqda mühüm rol oynayır. Türk Dövlətlərində hüququn unifikasiyasında yumşaq hüququn istifadəsi xüsusilə əhəmiyyətlidir, çünki bu üsul, formal qanunvericiliyin qəbul edilməsinə ehtiyac olmadan dövlətlər arasında harmonizasiya və inteqrasiya prosesini təşviq edir. Türk Dövlətləri arasında yumşaq hüququn tətbiqi, müxtəlif hüquqi sistemlərə malik olan dövlətlər arasında çevik, sürətli və uyğunlaşa bilən bir hüquqi baza yarada bilər.

Hüquq bələdçiləri (legal guides) Türk Dövlətlərində hüququn unifikasiyasında mühüm rol oynaya bilər. Bu bələdçilər milli qanunvericilikləri daha yaxın və uyğunlaşdırılmış hala gətirmək üçün tövsiyə xarakterli mənbələr olaraq istifadə edilir [2, s. 39]. Onlar həm hüquqi təlimatlar, həm də harmonizasiya üçün yol xəritəsi funksiyasını yerinə yetirirlər. Hüquq bələdçilərinin istifadəsi Türk Dövlətləri arasında hüququn unifikasiyası prosesini sadələşdirir və dövlətlərə ortaq hüquqi çərçivələr yaratmaqda dəstək olur.

Hüququn unifikasiyası prosesində hüquqi terminologiyanın vahid şəkildə qəbul edilməsi də mühüm rol oynaya bilər. Fərqli dövlətlərin hüquq sistemləri arasında hüquqi terminlərdəki fərqliliklər bəzən anlaşılmaqlara səbəb ola bilər [6, s. 219]. Ümumi hüquqi terminologiyanın tətbiqi, hüquqi sənədlərin və müqavilələrin daha dəqiq başa düşülməsini və hüquqi mübahisələrin qarşısının alınmasını təmin edəcəkdir.

Türk Dövlətləri arasında regional məhkəmənin yaradılması hüququn unifikasiyası və hüquqi mübahisələrin həlli üçün təsirli bir mexanizm ola bilər. Avropa Birliyi modeli və ya Latın Amerikasındakı Mercosur məhkəmə sistemi nümunə götürülə bilər. Bu cür regional məhkəmə vasitəsilə dövlətlərarası mübahisələr vahid hüquqi çərçivədə həll olunur və milli məhkəmə sistemlərinin yükü azaldılar. Bu, həmçinin dövlətlərarası ticarət və investisiya əməliyyatlarında hüquqi sabitlik təmin edəcəkdir.

Türk Dövlətləri arasında ticarət və investisiya mübahisələrinin həlli üçün vahid arbitraj və mediasiya mexanizmlərinin yaradılması hüququn unifikasiyasını sürətləndirə bilər. Beynəlxalq Ticarət Palatası (ICC) tərəfindən tətbiq olunan arbitraj qaydaları, beynəlxalq ticarət mübahisələrinin həlli üçün uğurlu bir nümunədir. Türk Dövlətləri də bu cür arbitraj və mediasiya mexanizmlərindən faydalana bilər, beləliklə, mübahisələrin sürətli və ədalətli həllinə nail olunacaqdır.

Hüququn unifikasiyası yalnız qanunlar səviyyəsində deyil, hüquq təhsili və mütəxəssislərin hazırlanması səviyyəsində də həyata keçirilməlidir. Türk Dövlətləri arasında hüquq fakültələri və hüquq təhsili müəssisələri arasında əməkdaşlıq artırılmalı, ortaq hüquq proqramları və sertifikatlaşdırma sistemləri tətbiq edilməlidir. Bu, gələcək hüquqşünasların da vahid hüquqi normalar çərçivəsində hazırlanmasını təmin edəcəkdir.

Göründüyü kimi, Türk Dövlətlərində hüququn unifikasiyası prosesinin həyata keçirilməsi üçün müxtəlif yollar mövcuddur. Bunların hamısından və ya uyğun olduğu görülən bir neçəsindən istifadə oluna bilər. Lakin hamısından əvvəl lazımı araşdırmaların və çalışmaların aparılması, müvafiq yol xəritəsinin hazırlanması üçün TDT nəzdində və ya Beynəlxalq Türk Akademiyasının tərkibində Türk Dövlətlərində hüququn müqayisəli araşdırılması və tədqiqatı institutunun yaradılması məqsədəuyğun olardı.

Türk Dövlətləri arasında hüququn unifikasiyası inteqrasiyanı sürətləndirə və əməkdaşlığın daha dərin səviyyədə qurulmasına şərait yarada bilər. Qanunların unifikasiyası, hüquqi sabitlik, daha güclü

İqtisadi əlaqələr və dövlətlərarası münasibətlərin inkişafı üçün əsas vasitələrdən biridir. Model qanunlar, konvensiyalar, regional məhkəmələr və vahid hüquqi prosedurlar TDT-nin üzvləri arasında daha sıx əməkdaşlığa yol açacaqdır.

IV. Nəticə

Nəticə olaraq, hüququn unifikasiyası Türk Dövlətləri Təşkilatı (TDT) daxilində hüquqi və iqtisadi əlaqələrin gücləndirilməsi baxımından əhəmiyyətli bir prosesdir. TDT üzvü olan ölkələr müxtəlif hüquq sistemlərinə malik olsalar da, ümumi iqtisadi maraqlar və tarixi oxşarlıqlar bu inteqrasiyanı asanlaşdırır. Hüququn unifikasiyası sayəsində dövlətlər arasında ticarət və investisiya fəaliyyətləri daha səmərəli və təhlükəsiz şəkildə həyata keçirilə bilər.

Bu yanaşma Türk Dövlətlərinin daha güclü əməkdaşlıq platformasına çevrilməsinə və hüquq sistemlərinin unifikasiyası ilə daha güclü iqtisadi və siyasi birliyə nail olmasına kömək edəcəkdir. Hüququn unifikasiyası dövlətlərarası inteqrasiyanın dərinləşməsi üçün vacib bir addım olacaq və uzunmüddətli inkişafı təmin edəcəkdir.

TDT daxilində hüquqi harmoniyanın yaradılması, ticarət müqavilələrinin daha effektiv icrası, hüquqi mübahisələrin tez həlli və investorlar üçün daha sabit bir mühit təmin edəcəkdir. Bu, ticarət xərclərinin azalması, gömrük prosedurlarının sadələşdirilməsi və hüquqi təhlükəsizliyin gücləndirilməsi kimi bir çox faydalar gətirəcək. TDT-nin gələcək inkişafı üçün vahid hüquqi normaların yaradılması və tətbiqi strateji bir addım olacaq və bu, dövlətlərarası iqtisadi və hüquqi əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsinə şərait yaradacaqdır.

REFERENCES (ƏDƏBİYYAT):

1. Apaydin, E. Chronology of Efforts to Unify International Contract Law with a Focus on Sales Law, *Yaşar University E-Journal*, 1(8), 2013, p. 201-274 (in Turkish / *Apaydin, E. "Uluslararası Sözleşme Hukukunu Birleştirme Çabalarının Kronolojisi, Satış Hukukuna Odaklanarak", Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 1(8), 2013, s. 201-274.*
2. Babayev, I.S. Unification of International Commercial Contract Law. Seçkin Publisher House, 2022, 344 p. (in Turkish / *Babayev, I.S. "Uluslararası Ticari Sözleşme Hukukunun Birleştirilmesi". Seçkin Yayıncılık, 2022, 344 s.*)
URL: <https://www.seckin.com.tr/kitap/378111439> (last access: 14.12.2024).
3. Barnes, W. R. Contemplating A Civil Law Paradigm For A Future International Commercial Code. *Louisiana Law Review*, 65, 2005, p. 677-774.
4. Namlı, M. Overview of the Treaty on the Harmonization of Business Law in Africa, *Public and Private International Law Bulletin*, 33(1), 2013, p. 91-123 (in Turkish / *Namlı, M. "Afrika'da İş Hukukunun Uyumu Anlaşmasına Genel Bakış", Kamu ve Özel Uluslararası Hukuk Bülteni, 33(1), 2013, s. 91-123.*
5. Özkan, Z. Harmonization of European Private Law. *Ankara University Faculty of Law Journal*, 66(1), 2017, p. 157-199 (in Turkish / *Özkan, Z. "Avrupa Özel Hukukunun Uyumu", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 66(1), 2017, s. 157-199.*
6. Smiths, J. M. Convergence of New Private Law in Europe: Towards a New Ius Commune? in E. Özücü & N. David (Ed.), *Comparative Law: A Handbook*. Hart Publishing, 2007.
7. Zweigert, K., & Kötz, H. (1998). *Introduction to Comparative Law* (T. Weir, Translator). Clarendon Press ; Oxford University Press, Oxford, New York, 1998.

UNIFICATION OF LAW IN THE MEMBER STATES OF THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES: AN AMBITIOUS PROPOSAL TOWARD GREAT GOALS

ILGAR BABAYEV¹

Abstract

The unification of law involves harmonizing the legal norms of different legal systems or countries based on common rules and principles. This process plays a significant role in international trade, contract law, and financial operations. Particularly within the Organization of Turkic States (OTS), the unification of law holds strategic importance for enhancing interstate cooperation, economic growth, and resolving legal disputes. The legal similarities among OTS countries, stemming from the Soviet legal heritage, along with Turkey's membership in the Roman-German legal family, provide a favorable foundation for this process. This article analyzes the benefits, potential models, and feasibility of legal unification among OTS member states based on international experiences. Regional organizations such as the European Union, OHADA, and OHADAC serve as examples of successful unification efforts. The unification of trade laws, investment protection agreements, and the establishment of arbitration mechanisms could significantly reduce legal barriers and foster cooperation among OTS countries. The article also discusses implementing unified arbitration systems within the OTS framework. Arbitration mechanisms are crucial for the swift resolution of legal disputes, ensuring legal stability and fostering mutual trust. This approach can facilitate more transparent and effective execution of international trade agreements. Overall, legal unification among OTS member states represents a promising and practical process to expand economic ties, streamline trade agreements, and improve the resolution of legal disputes. By examining this topic from both theoretical and practical perspectives, the article highlights the significance of legal unification in the OTS context.

Keywords: *Organization of Turkic States, legal unification, legal harmonization, different legal systems, international trade law, arbitration.*

УНИФИКАЦИЯ ПРАВА В ГОСУДАРСТВАХ-ЧЛЕНАХ ОРГАНИЗАЦИИ ТЮРКСКИХ ГОСУДАРСТВ: АМБИЦИОЗНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ К ВЕЛИКИМ ЦЕЛЯМ

ИЛЬГАР БАБАЕВ²

Резюме

Унификация права предполагает гармонизацию правовых норм различных систем или стран на основе общих правил и принципов. Этот процесс играет значительную роль в международной торговле, договорном праве и финансовых операциях. В рамках Организации Тюркских Государств (ОТГ) унификация права имеет стратегическое значение для укрепления межгосударственного сотрудничества, экономического роста и разрешения правовых споров. Правовые сходства между странами ОТГ, обусловленные советским правовым наследием, а также принадлежность Турции к романо-германской правовой семье создают благоприятные

¹ Doctor of Philosophy in Law, member of Azerbaijani Bar Association, Supervisor of Law and Compliance at "SOCAR Downstream Management" LLC, lecturer at Baku State University / email: ilgar.babayev@socardownstream.az

² Доктор философии права, член Коллегии адвокатов Азербайджанской Республики, руководитель отдела права и соблюдения законодательства в ООО «SOCAR Downstream Management», преподаватель Бакинского Государственного Университета / email: ilgar.babayev@socardownstream.az

условия для этого процесса. В статье анализируются преимущества, возможные модели и перспективы унификации права между странами ОТГ на основе международного опыта. Региональные организации, такие как Европейский Союз, ОНАДА и ОНАДАС, рассматриваются как примеры успешной унификации. Унификация торговых законов, соглашений о защите инвестиций и создание арбитражных механизмов могут существенно сократить правовые барьеры и способствовать сотрудничеству между странами ОТГ. В статье также обсуждается внедрение единых арбитражных систем в рамках ОТГ. Арбитражные механизмы имеют ключевое значение для оперативного разрешения правовых споров, обеспечения правовой стабильности и укрепления взаимного доверия. Такой подход может способствовать более прозрачному и эффективному исполнению международных торговых соглашений. Таким образом, унификация права между странами ОТГ представляет собой перспективный и целесообразный процесс для расширения экономических связей, упрощения торговых соглашений и совершенствования разрешения правовых споров. Статья рассматривает эту тему с теоретической и практической точек зрения, подчеркивая значимость унификации права в контексте ОТГ.

Ключевые слова: организация тюркских государств, унификация права, гармонизация права, различные правовые системы, международное торговое право, арбитражный суд.

Мəqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 25.12.2024

Çapa qəbul tarixi: 30.04.2025